

Niesiołowski-Spanò, Łukasz

"Divination in ancient Israel and its Near Eastern Environment. A socio-historical investigation", Fredrick H. Cryer, "Journal for the Study of the Old Testament - supplement series", nr 142, 1994 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 89/1, 157-158

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

R E C E N Z J E

Frederick H. Cryer, *Divination in Ancient Israel and its Near Eastern Environment. A Socio-Historical Investigation*, „Journal for the Study of the Old Testament — Supplement Series”, No. 142, Sheffield 1994, s. 367.

Ośrodek biblistyczny w Sheffield jest znany z popularyzacji i wznowień literatury przedmiotu, nawet jeśli pochodzi ona z początków naszego stulecia. Zawsze jednak jest to literatura warta przypomnienia, taka, której wartość mimo upływających lat nie maleje. Od 1993 roku trwa wydawanie „The Dictionary of Classical Hebrew” pod redakcją Davida J.A. Clinesa. Najistotniejszą chyba działalnością wydawniczą naukowców z Sheffield jest ukazująca się już od wielu lat seria „Journal for the Study of the Old Testament” (dotąd jako suplement ukazało się ponad 230 woluminów). W serii tej publikowane są najnowsze opracowania naukowców zajmujących się różnymi zagadnieniami biblistyki, od krytyki literackiej poezji biblijnej, egzegezy i komentarzy poszczególnych ksiąg Biblii do archeologii i historii starożytnego Izraela.

Frederick H. Cryer dał się dotychczas poznać jedynie z tłumaczeń z języka duńskiego oraz kilku artykułów dotyczących egzegezy biblijnej. Jego książka, opublikowana w Sheffield, poświęcona jest wróżbiarstwu w starożytnym Izraelu.

W obszernym wstępie autor rozwija podtytuł swojej książki, a więc sens i rolę dociekań socjo-historycznych. Socjologia w ujęciu Cryera jest właściwie tożsama z antropologią kulturową (trzeba pamiętać, że nomenklatura nauk humanistycznych w obrębie języków europejskich wielokrotnie powoduje nieporozumienia). Powołuje się on na Durkheima, Maussa i Lévy-Straussa ze „szkoły” francuskiej oraz Radcliffe-Browna, Malinowskiego i Evans-Pritcharda ze „szkoły” brytyjskiej, by podać dość oczywistą konkluzję, że skoro mamy w badaniach nad minionymi cywilizacjami do czynienia ze społeczeństwami, to *nolens volens* zajmujemy się socjologią (s. 14). Autor uprzedza nas w dalszym ciągu tekstu, że zamierza traktować starożytnych Izraelitów tak jak etnologowie traktują ludy pierwotne (s. 41).

Drugi człon podtytułu — historia, znalazła mniej miejsca we wstępie. Powołując się na Braudela i Haydena White’a, autor sygnalizuje trwające wśród historyków dyskusje na temat definicji faktów, prawdy historycznej czy historii narracyjnej (s. 20-21). Konkluzja, jaka wyłania się z tych powierzchownych opisów, jest następująca: rozmaite nurty przychodzą i odchodzą, ale ferment w środowisku naukowym przynosi zawsze więcej korzyści niż strat.

Cryer, przed przejściem do właściwego wywodu, dzieli się z nami jeszcze dwoma ważnymi uwagami. Po pierwsze dostrzega u naukowców zajmujących się Biblią łatwość do trwania przy „starych, dobrych” teoriach, mimo, że np. etnologia czy socjologia stoją z nimi w sprzeczności (s. 38). Po drugie, bibliści bardzo często bez wahania odtwarzają obraz jednej epoki, opierając się na informacjach pochodzących z innej (np. okres sędziów bywa opisywany przy pomocy kategorii dotyczących epoki królewskiej) (s. 39).

Właściwy tekst opracowania Cryera składa się z trzech części. Część pierwsza (rozdział 1 „Why Magic?”; rozdział 2 „E.E. Evans-Pritchard and the Azande: A Magic Society”) pokazuje bardzo dokładnie dzieje antropologicznego ujęcia magii. Poczynając od E.B. Tyllora („The Origins of Culture”, 1871) i J.G. Frazera („The Golden Bough”, 1890), przez M. Maussa, H. Huberta („Esquisse d’une theorie générale de la magie”, 1902-1903) i B. Malinowskiego („Magic, Scien-

ce and Religion and Other Essays”, 1948) przechodzi do pracy D.L. O’Keeffe’ego („Stolen Lightning”, 1982). Osobny rozdział poświęcił Cryer analizom magii, które na przestrzeni wielu lat przeprowadzał Evans-Pritchard. Cryer uważa, że obraz „społeczeństwa magicznego”, powstały dzięki syntezom tego badacza, jest najpełniejszą formą opisu tak zróżnicowanego zjawiska, jakim jest magia. Część druga, na którą składają się rozdziały 3 i 4, jest analizą form wróżbiarskich pojawiających się w starożytnej Mezopotamii (s. 124-215) oraz w Egipcie i wśród Hetytów (s. 216-228). Opis form wróżbiarstwa pojawiających się przez całe niemalże dzieje Mezopotamii jest niezwykle szczegółowy (różne odmiany omenów, astrologia, nekromancja, wróżbiarstwo etc.). Część trzecia zawiera właściwą analizę wróżbiarstwa stosowanego przez starożytnych Izraelitów. Możemy tu prześledzić bardzo solidnie przeprowadzoną analizę źródeł, z odniesieniami do odpowiedniej literatury. Cryer jest zdania, że część spośród praktyk dywinacyjnych zaczerpnęli Żydzi z Mezopotamii (np. sztukę interpretacji snów), ale więcej uwagi poświęca samym źródłom biblijnym, które, jak by można sądzić, nigdy przedtem nie były badane pod tym właśnie kątem. Cryer zatem podaje całą systematykę hebrajskich określeń odnoszących się do rozmaitych elementów wróżbiarstwa (*mmaḥazeh* (Rdz. 15,1) — oznacza wizję, *ḥalôm* (Rdz. 20,3) — wizję nocną, *nḥš* — to czasownik znaczący „wróżyć”, etc.).

Książka Fredericka Cryera ma dwie zalety. Pierwsza dotyczy warsztatu (tzn. wzorowo cytowanych i przywoływanych opracowań i bardzo wyczerpującej bibliografii). Zaleta druga zasługuje na większą uwagę. Cryer potraktował bowiem materiał biblijny w sposób, jak dotąd, nie często stosowany. Mając w pamięci lektury antropologiczne (u Cryera — socjologiczne) udało mu się podejść do źródła w taki sposób, dzięki któremu uzyskał klarowny, wyczerpujący obraz zagadnienia. Zestawiając ze sobą praktyki „ludu pierwotnego” z wróżbiarstwem mezopotamskim i izraelskim Cryer dowiódł słuszności swojego założenia wyjściowego. Jedynie stosując spójny aparat pojęciowy, a takiego dostarcza antropologia kulturowa, wsparta rudymentami posługiwania się źródłami, możemy uzyskać koherentny obraz całego zjawiska kulturowego, niezależnie od jego kontekstu czasowego i przestrzennego.

Jest, niestety, jeden element, który rzuca cień na interesującą pracę Cryera. W sposób nie wyjaśniony nawet jednym zdaniem przechodzi on od pojęcia magii do pojęcia wróżbiarstwa, tak jakby między nimi stał znak równości. Długie wywody na temat magii, społeczeństwa magicznego (wraz z przywołaniem ogromnej literatury przedmiotu) wydają się niczym nie związane z następującymi po nich rozdziałami, w których autor zajmuje się wróżbiarstwem. Niestety nie dowiadujemy się, jaką rolę w ramach myślenia i działania magicznego pełni wróżbiarstwo. Brakuje informacji na temat niewróźbnych elementów magii, takich jak amulety, zabobony, zaklęcia zapewniające pomyślność lub rytuały ochronne. Mimo braku podstawowej choćby systematyzacji pojęć, którymi autor posługuje się w swej książce, pozostaje ona pracą wzorcową dla biblistów pod względem metody, a równocześnie bardzo interesującą dla czytelników nie zajmujących się Biblią.

Lukasz Niesiołowski-Spanò

Jean-Pierre V e r n a n t, *Entre mythe et politique*, Éditions du Seuil, Paris 1996, s. 636.

Po każdą nową książkę V e r n a n t a sięga się nie tylko z zainteresowaniem, lecz i z głębokim przekonaniem, że czytelnika oczekuje prawdziwa przygoda intelektualna. Autor jest bowiem niewątpliwie jednym z najwybitniejszych dziś znawców antyku, a jego fascynujący, oryginalny umysł gwarantuje, że każda rzecz spod jego pióra, nawet na temat, zdawałoby się, banalny i znany, przyniesie zupełnie nowe, często wręcz odkrywczе, ujęcie. Przy tym nie napisał on właściwie nigdy,